

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՆՎԻՐՎՈՒՄ Է ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ 20-ԱՄՅԱԿԻՆ

Երևան
ԵՊՀ հրատարակչություն
2016

ՀՏԴ 340:06
ԳՄՊ 67.4
Ե 813

Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝

իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ.Ս. Ղազինյան

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝

իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Մ. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Կ.Ա. Գևորգյան

Խմբագրակազմ՝

իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Հ. Գաբուզյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ս.Ա. Դիլբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Գ.Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Վ.Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Վ.Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Ս.Գ. Մեղրյան

Ե 540 ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու/ ԵՊՀ; Գլխ. խմբ.՝ Գ.Ս. Ղազինյան.– Եր.: ԵՊՀ, 2016, – 416 էջ:

Ժողովածուն ամփոփում է ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետում 2015թ. դեկտեմբերի 8-ին տեղի ունեցած գիտաժողովի նյութերը՝ նվիրված ՀՀ սահմանադրությունը ընդունելու 20-ամյակին:

Այն ընդգրկում է իրավունքի գրեթե բոլոր ճյուղերի վերաբերյալ գիտական աշխատանքներ, որոնք աչքի են ընկնում բարձրացված հարցերի արդիանակությամբ, տեսական խոր վերլուծություններով և գործնական նշանակությամբ: Ժողովածուի մեջ տեղ են գտել ինչպես ճանաչված գիտնականների, այնպես էլ երիտասարդ դասախոսների ու ասպիրանտների աշխատանքները: Կարող է օգտակար լինել իրավաբան տեսաբաններին, իրավաստեղծ և իրավակիրառ մարմինների ներկայացուցիչներին, իրավունքի տարբեր հարցերով հետաքրքրվողներին:

ՀՏԴ 340:06
ԳՄՊ 67.4

ISBN 978-5-8084-2083-0

© ԵՊՀ հրատ., 2016
© Հեղ. խումբ, 2016

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԹՈՒՐ ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ

ԱՐԴԻ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԸ ԵՎ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ..... 6

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ՕՉԱՆՅԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԱՍՆԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՍՅՈՒՆ 18

TARON SIMONYAN

LEGAL DYNAMICS IN SOCIAL SYSTEMS OUT OF EQUILIBRIUM: THE
PROBLEM OF RANDOM INTERVENTIONS..... 33

ՀԱՅՎ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԻ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒՄՆ ԻՐԱՎԱՍՏԵՂԾ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ..... 43

ԱՐԹՈՒՐ ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ, ՆԱՐԻՆԵ ԴԱՎԹՅԱՆ

ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԱՆՓՈՓՈՒԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՄԿՋՐՈՒՆՔԻ
ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ԱՐԴԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԻՐԱՎԱԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ (ՊԱՏՄԱՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)..... 53

ԳԵՎՈՐԳ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

ԵԱՏՄ-Ի ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԸ
ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 68

ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՆԱՍՅԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ
ՈՐՊԵՍ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՄԱՊԻՆԴՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ 89

ՎԱՐԴԱՆ ԱՅՎԱԶՅԱՆ

ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 110

ՍԱՄՎԵԼ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԼԻՑԵՆԶԱՎՈՐՈՒՄԸ, ՈՐՊԵՍ
ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ՄԵԹՈՂՆԵՐ 124

ԱՐՄԵՆ ՀԱՅԿՑԱՆՑ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՄԲ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ 135

ԳՐԻԳՈՐ ԲԵՔՄԵՉՅԱՆ

ՎՆԱՍ ՊԱՏՃԱՌՈՂԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԴԵԼԻԿՏԱՅԻՆ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ 148

ՎԱՀԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՎԵՐՔԱՆՆԻՉ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՀՍՍԱԿԵՑՈՒՄԸ ԵՎ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԻ
ՕԲՅԵԿՏԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ .. 167

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳՈՎ ԲՈՂՈՔԱՐԿՎԱԾ ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ
ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՎԵՐԱՅՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 186

ԳԵՎՈՐԳ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՊԱՅՄԱՆԻ ԽԱԽՏՈՒՄՈՎ
ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԼՈՒԾՄԱՄԲ ՊԱՏՃԱՌՎԱԾ ՎՆԱՍԻ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ
ԽՆԴԻՐ ԾՈՒՐՁ 202

ՕԼԻՄՊԻԱ ԳԵՂԱՍՅԱՆ

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՎՃԻՌՆԵՐՈՒՄ 213

ՎԱՐԴՈՒՇ ԵՍԱՅԱՆ

ՄՐՑԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ՀԱՄԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 233

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԽԱՉԻԿՅԱՆ

ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ 245

ԱՆՆԱ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ
ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԱՐՏԱՑՈԼՈՒՄԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ 267

ՍԵՐԳԵՅ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

ՊԱՏԺԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՆ ԸՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ 282

ԱՐԹՈՒՐ ՂԱԶԻՆՅԱՆ

ՎԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ԻՆՏԵԳՐԱՑԻՈՆ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻՆ
ԱՆԴԱՄԱԿՑԵԼՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 295

КНАРИК ВАРДАНЯН

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЗАЩИТЫ
БЕЖЕНЦЕВ И УБЕЖИЩА В ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМ РА 309

ԴԱՎԻԹ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԸ
ՓՈՓՈԽԵԼՈՒ ԿԱՐԳՆ ԸՍՏ ՀՀ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՆԱԽԱԴԵՊԱՑԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ 330

ԱՐՄԵՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ՝ ՈՐՊԵՍ ՆՈՐ
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՈՎ ԲԱՑԱՌԻԿ ՎԵՐԱՆԱՅՄԱՆ ՀԻՄՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ԲՆՈՒԹՍԱԳԻՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 338

ՍԵՐԳԵՅ ՄԱՐԱԲՅԱՆ

ԱՆՁԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՇԱՀԵՐԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՈՐՈՇ
ՀԱՐՑԵՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՈՒՄ ԽՈՒՁԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼԻՄ 338

ԱՐԹՈՒՐ ՉԱԽՈՅԱՆ, ԱՐՄԵՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՃԱՆԱԶՄԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԵՎ ՏԱԿՏԻԿԱԿԱՆ
ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ..... 399

ԱՐԴԻ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐՐ ԵՎ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Արթուր Վաղարշյան

*ԵՊՀ պետության և իրավունքի տեսության ու
պատմության ամբիոնի վարիչ, իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր*

Իրավագիտական կրթությունն իր բոլոր բաղադրատարրերով արդի ժամանակաշրջանում շարունակում է կրել խորը փոփոխություններ՝ պայմանավորված 20-րդ դարի վերջին և 21-րդ դարակազմի աշխարհում և մեր հանրապետությունում տեղի ունեցած արմատական փոփոխություններով: Հասարակական վերակառուցումը պայմանավորեց իրավաբանական կրթության բարեփոխման անհրաժեշտությունը: Մակայն, մյուս կողմից՝ իրավագիտական կրթության բարեփոխումն անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նաև հասարակության մեջ իրավաբանի սոցիալական դերի փոփոխությամբ: Արդյունքում բարեփոխումներն իրենց հերթին ընկան կախվածության մեջ իրավագիտական կրթություն ստացած կադրերի որակից: Համոզված կերպով կարող ենք ասել, որ բոլոր տեսակի բարեփոխումների հաջողությունը (այն նպաստող պայմանների և պատճառների հետ միասին) մեծամասամբ կախված է արդի պահանջներին համապատասխանող իրավական կրթությունից, որը հասարակական պետական գործունեության բոլոր ոլորտներին «մատակարարում» է իրավագետ կադրերով: Կադրերի որակից է կախված բոլոր բարեփոխումների ճակատագիրը:

Հետևաբար, արդի հասարակական իրողությունները նոր հրամայական պահանջներ են ներկայացնում իրավաբանի մասնագիտությանը, ուստիև՝ հանրապետության իրավական կրթության համակարգին, այդ թվում նաև բուհական: Եվ որպեսզի իրավագիտական կրթությունը լուծի իր առջև դրված խնդիրները, անհրաժեշտ է հետազայում ևս կատարելագործել ու ձևափոխել այն: Այս կապակ-

ցությամբ առաջանում է հարց այն մասին, թե որ ուղղությամբ պետք է տանել բարեփոխումները:

Ակնհայտ է, որ ցանկացած բարեփոխման համար մեթոդաբանական նշանակության աղբյուրներից մեկն էլ արտասահմանյան փորձի հետազոտությունն ու վերլուծությունն է, ինչը հնարավորություն է տալիս փոխառել լավագույնը, դրականը: Երբ մենք դիմում ենք համաշխարհային փորձին, ապա նկատում ենք, որ իրավագիտական կրթությունը գրեթե բոլոր երկրների կրթական համակարգերում գրավում է առաջնային տեղերից մեկը: Մակայն արդի աշխարհում ընդհանրապես կրթության, այդ թվում իրավական, զարգացման հիմնական միտումներից, գծերից մեկը **բազմազանությունն է**: Աշխարհում իրավաբանական կրթության մեջ ճանաչված է բազմազանությունը (այլ ոչ թե միօրինակությունը)՝ զուգակցված որոշակի ինտեգրացիոն կամ մերձեցման միտումներով: Այդպիսով, աշխարհում չկա իրավական կրթության միանշանակ ընդունվող կամ հանրաճանաչ մոդել, որին կարելի կլիներ տուրք տալ, կամ որը կդառնար մեզ համար ընօրինակման նմուշ: Նշանակում է՝ մեր իրավագիտական կրթության համակարգը բարեփոխելիս նախ պետք է վեր հանենք աշխարհի իրավակրթական դպրոցների տիպերը, մեր տեղը դրանցում, ամեն մի տիպին բնորոշ առավելությունները և թերությունները և դրանից հետո միայն նոր կառուցենք մեր հետագա գործողությունները:

Արդի աշխարհի բարձրագույն կրթական համակարգերը, ներառյալ իրավագիտականը, ըստ իրենց մանկավարժական համակարգերի կարելի է բաժանել երեք հիմնական տեսակների՝ ա) «կյանքի բարձրագույն դպրոց», բ) «աշխատանքի բարձրագույն դպրոց», գ) «իմացության բարձրագույն դպրոց»:

«Կյանքի բարձրագույն դպրոցի»¹ էությունը կարելի է արտահայտել հետևյալ թևավոր խոսքերով. *«փորձի ունցիան ավելին է, քան տեսության տոննան»*: Այսպիսի դպրոցի ինդիքն անհատականու-

¹ Տարածված է ԱՄՆ-ում, Կանադայում, Մեծ Բրիտանիայում և մի շարք այլ երկրներում:

յան ազատ զարգացումն է, անհատի, որին հատուկ է պատասխանատու գիտակցությունը, և որը դժվարություններով լի կյանքում ընդունակ է ինքնարտահայտման և ինքնահաստատման: Այդ նպաստակին համապատասխան իրավաբանական կրթության ուսումնական մեթոդիկան կառուցված է համագործակցության մանկավարժության հայեցակարգի վրա: Կրթության մեջ այստեղ շեշտադրվում է ինքնուրույն աշխատանքը, խորհրդատվությունը, անհատական աշխատանքը, ռեֆերատները, գիտաուսումնական հետազոտությունները և այլն: Մեր տեսանկյունից՝ «կյանքի դպրոցում» պարապմունքները նման են ապակազմակերպվածության: Այս ծայրահեղությունն ունի հատուկ մանկավարժական նպատակ. սովորեցնել ինքնուրույնություն և ընտրության պատասխանատվություն:

Մեր կրթական համակարգի հետ համեմատած՝ կարելի է նշել «կյանքի դպրոցի» հետևյալ թերությունները. շրջանավարտների ընդհանուր կրթվածության ցածր մակարդակը, գիտականության թերագնահատումը, որի հետևանքը մասնագիտական գործունեության ընթացքում ավելի շատ հակումն է փորձերի և սխալների մեթոդով գործողությունը և այլն: Սակայն կյանքի դպրոցը մեր համեմատ ունի առավելություններ. գլխավոր խնդիրն ուժեղ անհատականության ձևավորումն ու զարգացումն է, տաղանդավոր ուսանողների հատուկ հովանավորությունը, ժողովրդավարական մշակույթի արմատավորումը, ճկուն կրթական ծրագրերը, որոնք հարմարեցված են անհատական-տարբերակված ուսումնառությանը:

«Աշխատանքի կամ հմտության բարձրագույն դպրոցի»¹ առաքելությունը, ընդհանուր կրթվածության հետ միասին, ուղղված է մասնագիտական աշխատանքը սովորեցնելուն, այսինքն՝ կրթության ընթացքում հատուկ ուշադրություն է դրաձվում սովորողի գործնական պատրաստվածությանը, որի համար ստեղծվում են հատուկ պայմաններ, խոշոր և ճյուղավորված իրավաբանական կլինիկաներ և այլ ձևեր: Պատկերավոր ասած՝ *«կարևորն այն չէ, թե դու ինչ գիտես, այլ այն, թե դու ինչ ես կարողանում անել»*: Եթե համեմատենք մեր

¹ Տարածված է Ֆրանսիայում, Հոլանդիայում, Բելգիայում և այլուր:

բարձրագույն դպրոցի հետ, ապա կտեսնենք, որ մեր դպրոցում կան «հմտության դպրոցի» շատ տարրեր: Սակայն, այդուհանդերձ, մեզ մոտ չեն շեշտադրված հումանիտար պատրաստվածությունը, մասնագիտական աշխատանքային դաստիարակությունը: Մեր դպրոցում թույլ են գործնական պատրաստվածությունը և մասնակցությունն իրավաբանական մասնագիտական գործնական աշխատանքին, բացակայում են դրա համար անհրաժեշտ նյութատեխնիկական բազան և կազմակերպական ձևերը:

«Իմացության դպրոցում»¹ հարուստ, բազմակողմանի, ամուր գիտելիքները մանկավարժական ողջ համակարգի հիմքն են: Մյուս բնութագրական գծերից են կրթամանկավարժական գործընթացի հստակ կարգավորվածությունը, կազմակերպվածությունը, կարգուկանոնը, կառուցման կենտրոնացվածությունը, պահանջների միասնականությունը, մշտական վերահսկողությունը և պահանջկոտությունը: Այս կրթական համակարգը խարսխված է թվարկված երկրների ժողովուրդների հոգեմտակերպի վրա: Մեր համակարգն իր հիմնական գծերով, էթե, իհարկե, հաշվի չառնենք վերջին տարիների բարեփոխումները, որոնք որոշակիորեն մերձեցում են մեզ «հմտության դպրոցին», «իմացության դպրոց» է:

«Իմացության դպրոցի» առավելություններից են՝ ձգտումը հիմնարար կրթության, հստակությունը կազմակերպման և մեթոդիկայի հարցերում, կառավարելիությունը և բարձր մակարդակի հասնող կարգուկանոնը, սովորողներին հաղորդվող գիտելիքների և ունակությունների անհամեմատ ավելի շատ հարստությունը: Բացի այդ «իմացության դպրոցը» որոշակի հաջողություններ ունի սովորողների անհատականության զարգացման գործում (լայն աշխարհայացք, համառ համակարգված և բարեխիղճ աշխատանքին հարմարվել-սովորելը): Սակայն «իմացության դպրոցն» ունի նաև էական թերություններ, որոնցից կարելի է նշել՝ կրթությունը կարծես թե վերածվում է միակողմանի հոսքի՝ դասախոսից դեպի սովորողը, ինչը ստեղծում

¹ Տարածված է Գերմանիայում, Ավստրիայում, Չեխիայում, Դանիայում, Արևելյան Եվրոպայի շատ երկրներում և հետխորհրդային տարածքում:

է վտանգավոր նախադրյալ վերածվելու «անգիր անելու դպրոցի» անտեսվում է անհատական աշխատանքը սովորողների հետ, միջակացնում է սովորողների պատրաստվածությունը, գրեթե չի իրացնում անհատական մոտեցումը, արդյունքում չի խթանում տաղանդների զարգացումը:

Այսպիսով, իրավաբանական կրթական դպրոցների նկարագրությունից ելնելով՝ կարող ենք պնդել, որ ճիշտը ոչ թե այս կամ այն դպրոցին միանշանակ տուրք տալն է, այլ մեր դպրոցի հիմքերը պահպանելով՝ բարեփոխելն է, ինչը կոչված է հաղթահարելու նրա թերությունները, այն մոտեցնելու հմտությանը և կյանքի բարձրագույն դպրոցներին: ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետում վերջին տարիներին շատ բան է արվել «իմացության դպրոցում» նորարարություններ ներմուծելու համար: 1995 թ. Սահմանադրության ընդունումից հետո ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետում լուրջ քայլեր ձեռնարկվեցին մի քանի ուղղություններով իրավագիտության զարգացման համար: Դրանց շնորհիվ այսօր էլ ՀՀ-ում իրավագիտության հիմնական կենտրոնը ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետն է, որտեղ իրավագիտության զարգացման համար լուրջ քայլեր են ձեռնարկվել. նախադրյալներ են ստեղծվել միջազգային և եվրոպական իրավունքի գիտության զարգացման համար, հատուկ ուշադրություն է դարձվում ֆակուլտետի երիտասարդ գիտական կադրերի պատրաստմանը, հիմնադրվել է գիտական երկու հանդես՝ «Իրավագիտության հիմնահարցեր» (1996-ից, այժմ՝ «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն»), «Պետություն և իրավունք» (1997-ից), ֆակուլտետի նախաձեռնությամբ հանրակրթական դպրոցի առարկաները համալրվել են իրավական մի շարք դասընթացներով: Արդի փուլում հայ իրավագիտությունը զգալի հաջողությունների է հասել հատկապես դասագրքերի և ուսումնական ձեռնարկների, հայ իրավունքի պատմության ու տեսության առանձին հիմնախնդիրների մշակման բնագավառներում: ԵՊՀ իրավաբանական ֆակուլտետը կազմել և հրատարակել է 20-ից ավելի բուհական դասագրքեր զանազան իրավական դասընթացների վերաբերյալ: ՀՀ ան-

կախացումից հետո զարգացել են իրավագիտության մի շարք ճյուղեր:

Բարեփոխումների ընթացքում պետք է նկատի ունենալ, որ իրավագետի մասնագիտությունն ունի սոցիալ-հանրային, այլ ոչ թե մասնավոր բնույթ: Այդ առանձնահատկությունը պայմանավորում է իրավաբանի մասնագիտական նկարագրի բազմատարրությունը, որը կարելի է արտահայտել *«Իմանալ, կարողանալ, լինել»* կարգախոսով: Այս կարգախոսից բխում է, որ իրավաբանի մասնագիտության համար խիստ անհրաժեշտ են, նախ՝ իմացությունը՝ իրավական գիտելիքները, այնուհետև՝ իրավաբանական աշխատանքի գործնական հմտությունները, և վերջապես, մասնագետի անձնական որակները, բարոյաարժեքային կողմնորոշումները:

Գիտելիքները, գործնական հմտությունները, անձնական որակներն իրավաբանի մասնագիտական նկարագրի հավասարաժեք բաղադրատարրերն են: Դրանցից մեկի գերազնահատումը կամ թերազնահատումը միշտ հանգեցնում է մասնագիտական նկարագրի խեղաթյուրմանը: Գրոշի արժեք չունեն բուհում սովորելու տարիներին ստացած իրավական գիտելիքները, եթե շրջանավարտը չունի դրանք գործնականում կիրառելու հմտություններ, չի տիրապետում տարբեր ոլորտներում դրանց իրացման եղանակներին: Ի վերջո, առաջին երկու բաղադրատարրերը, չնայած իրենց առկայությանը, կարող են չեզոքացվել, եթե մասնագետի բարոյաէթիկական որակները պատշաճ բարձրության վրա չեն, եթե նրա անձնական որակները, ընդհանուր դիրքորոշումը չեն կողմնորոշված դեպի իրավական բարձրագույն արժեքները, արդարությունը, չեն համապատասխանում մասնագիտական էթիկայի կանոններին:

Իրավաբանի նման մասնագիտական նկարագրից ելնելով էլ կառուցվել են բուհական ուսումնական պլանները և ուսումնական գործընթացը: Մակայն բավարարվել արվածով չի կարելի: Անհրաժեշտ է շարունակել բարենորոգիչ աշխատանքը հասարակական ներքին և արտաքին մարտահրավերներին համապատասխան: «Ի՞նչ անել», այսինքն՝ բարեփոխումների հետագա ուղղության ընտրութ-

յան համար մենք առաջարկում ենք երկու չափանիշ:

Առաջին, բարեփոխումներն անպայման պետք է կապել Հայաստանի տեղական առանձնահատկությունների հետ, որոնք, իհարկե, բազմաթիվ են, բայց մենք կառաջարկեինք դրանցից հատկապես ուշադրություն դարձնել այն հույս նյութի վրա, որի հետ գործ ունի մեր բուհական համակարգը: Խոսքը բուհ մուտք գործող հայաստանյան ուսանողի մասին է՝ իր հոգեմտակերպային բոլոր առանձնահատկություններով: Մեր կարծիքով, սա շատ կարևոր հանգամանք է կրթության համակարգում բարեփոխումների վեկտորը որոշելու համար:

Երկրորդ, իրավաբանական կրթությունը բարեփոխել ոչ թե ինչ-որ դպրոց միանշանակ ընդօրինակելի նմուշ դարձնելով, այլ բարեփոխումներն իրականացնել ընդհանրապես համաշխարհային մասշտաբով կրթության զարգացման միտումների հաշվառմամբ՝ չջարդելով մեր համակարգը հիմնովին: Պատմական որոշակի ժամանակաշրջանում իրեն արդարացրած համակարգը հիմովին ջարդելը ճիշտ չէ, այլ խոսքը կարող է գնալ ընդամենը մոդեռնիզացիայի մասին՝ կրթության զարգացման արդի միտումների հաշվառմամբ: Իսկ որո՞նք են կրթության զարգացման համաշխարհային միտումները. ա) **ինտեգրացիոն գործընթացները,** բ) **ազգային ավանդականությունը՝** գուգակցված ինտեգրացիոն գործընթացների հետ. գ) **փոփոխություններ և բարեփոխիչ ոգի:**

Նայելով աշխարհի կրթական քարտեզին՝ մենք տեսնում ենք, որ երկրները չեն շտապում հրաժարվել իրենց կրթամանկավարժական համակարգերի հատկապես իրավագիտական ավանդականությունից՝ համարելով այն ոչ թե հետամնացություն, այլ՝ ընդհակառակը, ուժեղ կրթություն, որը համապատասխանում է երկրի յուրահատկություններին, պատմությանը, ապրելակերպին և փորձին: Բայց դա չի նշանակում, որ մենք պետք է հրաժարվենք փոփոխություններից և բարեփոխիչ ոգուց: Նվաճումների նկատմամբ քննադատական վերաբերմունքը դրդում է համարձակ քայլեր ձեռնարկել իրավաբանական կրթական համակարգը կատարելագործելու ուղ-

ղությունը, այդ թվում՝ ինտեգրացիոն գործընթացները նկատի ունենալով:

Մենք առաջարկում ենք այդ բարեփոխումների հետևյալ ուղղությունները.

ա) հասարակության մեջ իրավական համուսուցման և իրավաբանական կրթության հեղինակության, նրա առաջնայնության բարձրացում, որը պետք է ապահովվի հանրային և պետական ահռելի բարոյական, իրավակարգավորիչ, ֆինանսական հովանավորությամբ: Կրթական համակարգն իր բոլոր բաղադրատարրերով պետք է ենթարկվի մոնիտորինգի իրավական դաստիարակության և իրավաբանական կրթության դիրքերից.

բ) իրավաբանական կրթության (նաև պետական ծառայության կադրերի պատրաստման) վրա կատարվող ծախսերի ավելացում: Զարգացած երկրներում ծախսերը մեկ սովորողի վրա մոտ 10 անգամ գերազանցում են զարգացող երկրների ծախսերին, ինչը ազդում է մասնագետների որակի վրա, իսկ սա էլ իր հերթին ուժեղացնում է այդ երկրների միջև խզվածքը: Այս ուղղությամբ առաջարկվում է անվճար տեղերի ավելացում բուհական համակարգում, ինչը կխթանի օժտվածների, այլ ոչ թե վճարունակների մուտքը բուհ,

գ) իրավաբանական կրթության անընդհատության, շարունակականության, մատչելիության ապահովում: Այստեղ հիմնախնդիրն այն է, որ իրավական կրթությունը հանրակրթական մակարդակում չունի, այնինչ պետք է ունենար իր բովանդակային կայուն և հիմնարար նախադրյալները: Շատ կարևոր է իրավաբանական կրթության զուգահեռականության (այսինքն՝ երկու կրթություններ ստանալը) ապահովումը,

դ) բուհական իրավաբանական կրթության անհատականացումը և տարբերակումը, սեփական շահերի իրացման համար սովորողին ավելի լայն հնարավորություններ տալը՝ անհատական ուսումնական պլաններ, սովորելու ընթացիկ տեմպեր սահմանելու և կիրառելու միջոցով,

ե) մինչբուհական մակարդակում համընդհանուր համակարգ-

չային գրագիտության ապահովումը, ինչը հնարավորություն կտա կատարել նոր տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրում իրավաբանական կրթական համակարգ,

զ) բուհերից դուրս մղել հանրակրթության բովանդակային որոշ տարրերը: Հենց հանրակրթության մակարդակում ուշադրությունը կենտրոնացնել սովորողների հաղորդակցային հմտությունների, ունակությունների ձևավորման, հատկապես օտար լեզուների ուսուցման վրա, ինչը բուհերին հնարավորություն կտա կենտրոնանալ մասնագիտական կրթության վրա: Մակայն միաժամանակ բուհական իրավաբանական կրթությունը պետք ուժեղացնի անձի ձևավորման, էթիկական, հումանիտար, ժողովրդավարական, էկոլոգիական դաստիարակությունը, առողջ ապրելակերպ արմատավորելը,

է) իրավաբանական կրթության նոր հիմնախնդիրներից է պետական և ոչ պետական իրավաբանական կրթության հարաբերակցության հիմնահարցի լուծումը: Մասնավոր բուհերի քանակի աճը, որոնց մեծ մասն ունեն իրավաբանական ֆակուլտետներ, նպաստում է անգրագետ դիպլոմավորների քանակի աճին: Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության համակարգի այնպիսի բաղադրատարրը, ինչպիսին են բուհերը, որպես իրավունքի սուբյեկտ հանդես են գալիս երկու կազմակերպական-իրավական ձևերով՝ պետական բուհեր և մասնավոր բուհեր, որոնք ունեն առևտրային իրավաբանական անձանց ինչ-որ ձևի կարգավիճակ: Հայաստանյան օրենսդրական կարգավորումը բուհերի կազմակերպական իրավական ձևի հարցում հակասում է համաշխարհային կորպորատիվ շինարարության փորձին և պետք է շտկվի օրենսդրական կարգով¹,

ը) ներկայումս գոյություն ունեցող բուհական և հետբուհական լրացուցիչ մասնագիտական կրթության համակարգը ևս վերանայ-

¹ Այդ մասին մանրամասն տե՛ս Ա. Գ. Վաղարշյան, Բուհերի իրավական կարգավիճակի պատմական զարգացումը և արդի հիմնախնդիրները, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածու: ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2008, էջ 36-46:

ման կարիք ունի, քանի որ այն ծնում է զուգահեռականություն և կրկնություն: Փոքրիկ հանրապետության պայամաններում գերատեսչական կրթության անընդհատ զարգացումը չի կարելի համարել օրինաչափ: Այդ առանձնացվածությունը հաղթահարել հնարավոր է մեկ նախադրյալի դեպքում, երբ բարձրագույն իրավաբանական կրթությունը, ներառյալ հետբուհական հիմնականն և լրացուցիչը՝ կենտրոնացվում են մեկ ուսումնական հաստատությունում: Մեր պայմաններում գերատեսչական ոչ մի ուսումնական հաստատություն չի կարող ինքնուրույն ստեղծել լիարժեք ուսումնամեթոդական և կադրային բազա, որը կապահովի իրավաբան կադրեր պատրաստելու և վերապատրաստելու ժամանակակից մակարդակը: Այսպիսով, հետբուհական հիմնական և լրացուցիչ իրավաբանական մասնագիտական կրթությունը պետք է իրականացվի արդյունավետորեն, այսինքն՝ բացառվեն կազմակերպական ձևերի, ուսումնական դասընթացների զուգահեռականությունը և կրկնությունը: Առողջ տրամաբանությունը հուշում է, որ երևի ժամանակն է նաև մտածելու միասնական իրավագիտական համալսարան ունենալու մասին, որում կկենտրոնացվեն բարձրագույն և հետբուհական իրավական կրթության բոլոր տեսակներն ու ձևերը:

Կրթության համակարգը, այդ թվում՝ իրավական, իրենից ներկայացնում է կրթական չափորոշիչների, կրթության հաջորդականությունն ապահովող կրթական ծրագրերի (հանրակրթական և մասնագիտական), ուսումնական հաստատությունների և կրթության կառավարման փոխկապակցված ամբողջություն: Հիմնական մասնագիտական կրթական ծրագրերը լինում են նախնական, միջին, բարձրագույն և հետբուհական: Միայն այս համակարգի նկարագրությունից բխում է, որ զուտ բուհական մակարդակի ջանքերով իրավաբանական կրթության բոլոր հիմնախնդիրների լուծումն անհնարին է, որովհետև դրանք մասամբ դուրս են բուհական համակարգից կամ բուհերի իրավասությունից: Այս հանգամանքը և այն հիմնախնդիրները, որոնք պետք է լուծվեն և որոնցից մի քանիսի մասին ասվեց վերևում, հուշում են, որ բարձագույն իրավաբանական

կրթության բարեփոխումները պետք է զուգատեղվեն պետական համակարգային իրավակրթական բարեփոխումներով՝ ներառելով իրավական կրթության բոլոր բաղադրատարրերը: Առանց իրավական համաուսուցման և իրավաբանական կրթության զարգացման պետական հայեցակարգի՝ լոկալ բուհական և ֆակուլտետային բարեփոխումները դատապարտված են անհաջողության:

Եթե, օրինակ՝ ուսումնադաստիարակչական գործընթացի բովանդակության, պայմանների, ձևերի, մեթոդների կատարելագործումը, դասավանդողի և սովորողի համագործակցության ապահովումը, ուսումնական պարապմունքների հուզականության ուժեղացումը և ձանձրության վերացումը, սովորելու բազմակողմանի շարժառիթավորման, սովորողի ընդգրկվածության, բարեխղճության, ինքնակրթության ուժեղացումը բուհի մակարդակով լուծվող խնդիր է, ապա բարձրագույն իրավաբանական կրթության, հետբուհական կրթության կազմակերպման և կառավարման կատարելագործումը, ապակենտրոնացվածության և առանձնացվածության ծայրահեղությունների հաղթահարումը կառավարական իրավասություն է:

Այսպիսով, փոփոխություններն ու բարեփոխումներն անհրաժեշտ են: Բարեփոխումները պետք է լինեն ա) խորապես մտածված և համակարգված, բ) ամբողջական և համալիր, գ) համաշխարհային փորձի և հայաստանյան իրողությունների հաշվառմամբ, դ) էժան և ֆինանսապես ապահովված, ե) փորձարկված և արդյունավետ: Պետք է հաշվարկված ընտրել բարեփոխման իրականացման արդյունավետ ուղիներ, հայեցակարգ, ծրագիր, այսինքն՝ հետևողականորեն կենսագործվող միջոցառումների համակարգ՝ ուղղված իրավական համաուսուցման և կրթության նպատակների, խնդիրների, կազմակերպական ձևերի, բովանդակության և կառավարման հիմնահարցերի լուծմանը, նրա մակարդակների և ձևերի ներդաշնակեցմանը, կրթության մեթոդաբանության և իրավագետ-մասնագետի պատրաստման մեթոդիկայի կատարելագործմանը:

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ШКОЛЫ СОВРЕМЕННОГО МИРА И ПРОБЛЕМЫ ЮРИДИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В АРМЕНИИ

Артур Вагаршян

*Заведующий кафедрой теории и истории государства и права ЕГУ,
доктор юридических наук, профессор*

В системе юридического образования необходимы изменения и реформы. Однако они должны быть глубоко обдуманые и систематизированные, комплексные, учитывающие мировой опыт и армянскую действительность, недорогостоящие и финансово обеспеченные. Необходимо последовательно осуществлять систему мероприятий, направленных на решение проблем, целей, задач организационных форм, содержания, управления юридического образования, гармонизацию его форм, совершенствование методологии образования и методики подготовки юриста-специалиста.

PEDAGOGICAL SYSTEMS OF THE CONTEMPORARY WORLD AND THE ISSUES OF LEGAL EDUCATION IN ARMENIA

Arthur Vagharshyan

*Head of the YSU Chair of Theory and History of State and Law,
Doctor of Legal Sciences, Professor*

Changes and improvements should be done in legal education system. However, they should be thoroughly considered and coordinated, complete and complex, taking into account the international experience and domestic realities, cheap and financially well-fixed, tested and effective. A system of measures aimed at achievement of legal education goals, solution of issues relating to organizational forms, content and management, harmonization of the levels and forms of legal education, improvement of methodology of education and methods of training a lawyer-specialist, must be calculated and consistently implemented.

Բանալի բառեր – կյանքի դպրոց, աշխատանքի դպրոց, իմացության դպրոց, ինտեգրացիա, ազգային ավանդականություն, բարեփոխում, գիտելիք, կարողություն, հմտություն, էթիկական դաստիարակություն, ծրագիր:

Ключевые слова: школа жизни, школа труда, школа знания, интеграция, национальный традиционализм, реформа, знание, умение, навыки, этическое воспитание, программа.

Key Words: school of life, school of work, school of knowledge, integration, national traditionalism, reform, knowledge, ability, skill, ethical upbringing, program.